

MANJŠINSKO ŠOLSTVO NA KOROŠKEM

Teodor Domej *

Avtohtono naselitveno ozemlje Slovencev na Koroškem moramo danes definirati kot narodnostno mešano. To področje je od druge polovice prejšnjega stoletja naprej zaradi propadanja tradicionalne težke industrije in zaradi neugodne kmečke strukture večinoma zaostajalo za ostalimi predeli Koroške, se bolj pa za razvojem v centrih gospodarskega življenja državnih enot, v okviru katerih so koroški Slovenci zadnjih sto let živeli. Značilna za slovensko naselitveno ozemlje je torej dolgotrajna periferna lega, ki je zadnjih sedemdeset let povezana z lego ob državni meji. Menjavala so se, odvisno od svetovnopoličnega razvoja, obdobja priprte, podrte, zaprte in odprte meje. Trajno ga je obeleževal nacionalni konflikt. Narodnostno zatiranje slovenskega prebivalstva je v teku desetletij prehodilo različne faze prikritega in odkritega pritiska in nasilja nad manjšino, kar je imelo za posledico tudi pospešeno asimilacijo. Sočasno s temi procesi se je spreminjala socio-ekonomska struktura prebivalstva, agrarno družbo je zamenjala industrijska, na njeno mesto pa stopa že postindustrijska.

Šolski sistem ustvarja pogoje za vertikalno in horizontalno mobilnost ter tako sooblikuje možnosti za vključevanje prebivalstva določenega sektorja v družbene procese. Poseben pomen ima v razvoju narodnostnih skupnosti, ker neenake možnosti naglo izoblikujejo sistem, ki ogroža njihov obstoj.

Šolstvo na delu Koroške, ki je bil pred sto leti slovenski, danes pa je narodnostno mešan, je imelo nalogo, da zavira socialni razvoj slovenske narodnostne skupnosti. Ta nastrojenost je zanemarjala razvoj intelektualnih resursov in s tem bistveno hromila družbeni razvoj celotne regije. Šolstvo na narodnostno mešanem ozemlju Koroške je ohranilo to značilnost do današnjih dni, predvsem še za pripadnike slovenske narodnostne skupnosti.

V okviru manjšinskega šolstva na Koroškem je v šolskem letu 1986/87 obiskovalo eno izmed oblik slovenskega oziroma dvojezičnega pouka 2207 šolarjev. Jedro so tvorili učenci, prijavljeni k dvojezičnemu pouku na prvih treh stopnjah osnovne šole (873 otrok; procentni delež prijav v zadnjih letih kontinuirano raste in se danes giblje okoli 20%), dijaki slovenske gimnazije v Celovcu (433 vpisanih) in dijakinje (86) privatne eno- oziroma triletne strokovne šole v Šentpetru pri Šentjakobu. 31 otrok je obiskovalo dvojezičen pouk na predšolski stopnji. Ostalih 784 je obiskovalo predmetni pouk v obsegu dveh do

* dr. filo., Slovenski znanstveni inštitut, Celovec, Avstrija, glej izvleček na koncu Obzornika

štirih tedenskih ur slovenščine (od teh jih je 257 učencev četrte in višjih stopenj osnovne šole, 311 učencev glavne šole, 101 dijak splošnoizobraževalnih šol in 115 dijakov poklicnoizobraževalnih srednjih in višjih šol).

Dežela Koroška zavira predvsem bogatitev dvojezičnih oziroma slovenskih šol. Če je bilo manjšinsko šolstvo v primerjavi z vseavstrijskim nekaj let po ustanovitvi slovenske gimnazije (1957) še nekako v koraku s splošnim razvojem, danes že davno zelo zaostaja. Tip šole, kakršna je slovenska gimnazija, v Avstriji obiskuje manj kot polovica dijakov, ki po obveznošolski dobi nadaljujejo šolanje na enem od tipov višjih šol. Koroške šolske oblasti in politične strukture že celo desetletje bojkotirajo ustanovitev dvojezične trgovske akademije.

Čeprav je manjšinski šolski sistem neizgrajen, je slovenska narodnostna skupnost v dobršni meri izrabila obstoječe možnosti za šolanje (to velja za tisti del, ki ni podlegel asimilacijskemu pritisku). Tako ji je na nekaterih področjih uspelo zapolniti vrzeli, ki so nastale zaradi dvakratnega poskusa uničenja slovenskega izobraženstva (prvič po plebiscitu leta 1920, drugič v času nacionalsocializma) in neobstajanja slovenske gimnazije. Slovenska gimnazija je bila ustanovljena leta 1957, do sedaj je šolanje zaključilo 956 dijakov. S tem se je izobrazbena struktura slovenske manjšine ter naselitvenega ozemlja vidno izboljšala, vendar gimnazija sama ni mogla zagotoviti njenega izravnane razvoja. Med pripadniki manjšine, ki so dosegli višjo izobrazbo kot samo osnovnošolsko, enostransko dominirajo absolventi splošnoizobraževalne smeri višje šole, tj. gimnazije. Velik deficit pa ima slovenska manjšina pri absolventih poklicnoizobraževalnih srednjih in višjih šol. Ta enostranskost usodno vpliva tudi na izbiro študijskih smeri na univerzitetni ravni. V študijskem letu 1985/86 je od skupno 259 študentov, ki jih je zajela anketa Slovenskega znanstvenega inštituta v Celovcu, izbralo kar 52% študij medicine, prava, ekonomije, slavistike ali teologije, druga pičla polovica pa 45 študijskih smeri. S tem se struktura slovenskih študentov bistveno razlikuje od avstrijskega povprečja. Še bolj enostranska je struktura koroških Slovencev s končano univerzitetno izobrazbo.

Šolstvo na narodnostno mešanem ozemlju Koroške ne ustreza načelom narodnostne enakopravnosti. Slovenski otroci na nekaterih bistvenih področjih vzgoje in izobraževanja nimajo možnosti vzgoje tudi v materinščini. Javni otroški vrtci slovenščine ne upoštevajo. Načelo prijave k dvojezičnemu pouku je za mnogo slovenskih otrok previsoka ovira in zato ne uživajo nobenega pouka v materinščini. Po tretji šolski stopnji je tudi za tiste otroke, ki imajo v šoli še stik z njo, slovenščina večinoma le še učni predmet. V posebnih šolah za umsko, telesno in vedenjsko motene otroke ni ustanov, ki bi upoštevale tudi slovenščino. Avstrijske oblasti ovirajo in onemogočajo bogatitev tipov dvojezičnih oziroma slovenskih poklicnoizobraževalnih višjih šol. Pri poklicnem šolanju za vajence slovenščina ni prisotna. Tudi za slovenskega kmeta ni institucionalizirane oblike poklicnega šolanja v slovenščini. Izobraževanje učiteljev za dvojezičen pouk je nezadovoljivo, skoraj v celoti manjka strokovno izpopolnjevanje učiteljev za dvojezičen pouk. Znanstveno razisko-

vanje in preverjanje uspehov dvojezičnega šolstva je močno ovirano.

Sedanji sistem manjšinskega šolstva premalo odpravlja etnospecifično in spolnospecifično delitev dela. Tudi ne reagira na prostorsko mobilnost slovenske manjšine. Tako v Celovcu ni nobene osnovne šole, ki bi upoštevala slovenščino.

Glede na te pomanjkljivosti in vrzeli so rezultati manjšinskega šolstva na Koroškem celo občudovanja vredni, razumljivi pa le, če upoštevamo kolektivne napore slovenske narodnostne skupnosti, zavzetost in idealizem dvojezičnih pedagogov, visoko stopnjo pripravljenosti za izobraževanje in materialne žrtve slovenskih staršev in otrok.

Predvsem v zadnjih štirih letih je Koroška sredi razprave o novi ureditvi šolstva na narodnostno mešanem ozemlju Koroške. Veljavna ureditev je bila izpostavljena napadom protislovenskih organizacij. V ospredju je bil sicer predvsem skupen dvojezičen pouk v osnovni šoli, posredno pa so hotele prizadeti manjšini sovražne skupine vse oblike pouka slovenščine.

Šolski konflikt pa razkriva tudi sistemsko značilnost avstrijske manjšinske politike. Manjšina v politično odločanje o bistvenih vprašanjih svojega razvoja ni enakopravno vključena. Mesto narodnostnih skupnosti v avstrijskem političnem sistemu je, kar se tiče procesov odločanja na področju manjšinske politike, v nasprotju z mednarodno veljavnimi standardi. Takoimenovani tristrankarski sporazum iz leta 1976 je potrdil sistem odločanja, ki manjšino v bistvu izključuje kot enakopravnega partnerja.

Trenutna situacija je, da uradna Koroška skuša izsiliti model, ki povzema osnovne zahteve protimanjšinskih sil, ker izhaja iz čim večje segregacije otrok po učnem jeziku. Prostorska segregacija naj srednjeročno omaje tipe dvojezičnega in manjšinskega šolstva; od dvojezične vzgoje naj najprej odvrne otroke z nemško materinščino, za slovenske otroke pa naj bi šel razvoj vedno bolj v smeri pouka materinščine v okviru predmetnega pouka ali pa pouka v privatnih vzgojnih in šolskih ustanovah. Oboje pa že v zgodnji mladosti pretrga socialne vezi otrok različne etnične pripadnosti. Tak model strateško preprečuje razvoj v smeri funkcionalne in obojestranske dvojezičnosti prebivalstva narodnostno mešanega področja.

Šolski sistem za narodnostno mešano ozemlje, ki manjšino potiska v še bolj neenakopraven položaj, meri na uničenje socialne in organizacijske mreže manjšine, jemlje njeni identiteti socialno osnovo in okrnjuje bogastvo sicer že ogroženih, a vendar še obstoječih struktur medetničnih odnosov na Koroškem. Prizadene pa tudi celotni družbeni razvoj obmejnega področja.

Skušnje kažejo, da konfliktni potencial večnacionalne družbe raste, če v njej prihaja do etnospecifične delitve dela. K mirnemu razvoju odnosov med narodnostnimi skupnostmi prispeva torej tudi čimbolj izravnana izobrazbena in socialna struktura. Aktualna naloga na Koroškem je premagati stopnjo današnje delitve dela, ki zapostavlja ljudi tudi po regionalni, etnični ali spolni pripadnosti, kar negativno prizadene slovensko narodnostno skupnost in jo ogroža v njenem obstoju in razvoju.